

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΔΙΟΝ

Από καρδιάς και ως εκπρόσωπος του Ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη ευχαριστώ για την τιμή να προσκληθώ και να μετάσχω στην ωραία εκδήλωση μνήμης για τη σπουδαία αυτή ελληνίδα, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για το έτος Μελίνα Μερκούρη. Στον Πρόεδρο του Οργανισμού Φεστιβάλ Ολύμπου Κύριο Γρηγόρη Παπαχρήστο μεταφέρω τις ευχαριστίες του Ιδρύματος μας. Η σημερινή εκδήλωση είναι η πρώτη από όσες είχαν προγραμματιστεί για να τιμηθεί η μνήμη της Μελίνας και αναβλήθηκαν λόγω της επιδημίας. Είναι συμβολικό, ότι η εκδήλωση αυτή πραγματοποιείται σε ένα περιφερειακό φεστιβάλ που του χρόνου συμπληρώνει 50 χρόνια διακριτής και αξιέπαινης λειτουργίας. Η Μελίνα είχε βασικό στόχο της πολιτικής της την πολιτιστική αποκέντρωση. Θα μου επιτραπεί να απευθυνθώ ιδιαίτερα στον φίλτατο Καθηγητή κ. Δημήτριο Παντερμαλή για την ιδέα της σημερινής συνάντησής μας και να εκφράσω, ως πολίτης δημόσια, τα αισθήματα ευγνωμοσύνης για το αξιομνημόνευτο επιστημονικό έργο, κορυφαίο επίτευγμα του οποίου είναι η ολική ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου, που μας φιλοξενεί, τόπου μοναδικού φυσικού κάλλους και ιδιαίτερης αρχαιολογικής και ιστορικής σημασίας.

*

Η Μελίνα Μερκούρη διακρίθηκε διεθνώς ως δραματική ερμηνεύτρια στο θέατρο και τον κινηματογράφο, αλλά και λόγω της έντονης δραστηριότητάς της αμέσως μετά την επιβολή της δικτατορίας του 1967 για την ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης, που πράγματι διατέθηκε ευνοϊκά στον αγώνα για την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Στη μεταπολίτευση ακολούθησε την οικογενειακή παράδοσή της και εκλεγόταν συνεχώς βουλευτής, απόδειξη της δημοτικότητάς της.

Η θητεία της Μελίνας στο Υπουργείο Πολιτισμού, από το 1981 έως το 1989 και από το 1993 ως το τέλος της, υπήρξε εμπνευσμένη, πολύτροπη και πολυσχιδής. Διακρίνεται από σημαντικές επιτυχίες, ελληνικής και ευρωπαϊκής εμβέλειας. Με άκρα συνοπτικότητα μπορούν να αναφερθούν οι τίτλοι των πιο γνωστών από τα έργα της:

- Η καθιέρωση του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης με πρώτη πρωτεύουσα, φυσικά, την Αθήνα.
- Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων που δημιούργησε τον μοναδικό σε αξία αρχαιολογικό πεζόδρομο, που αγκαλιάζει το Βράχο της Ακρόπολης και την Αρχαία Αγορά του Δήμου.
- Ο αγώνας της για την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα. Το αίτημα υπέβαλε επίσημα ως Υπουργός Πολιτισμού της Ελληνικής Δημοκρατίας στη Διεθνή Συνδιάσκεψη της UNESCO – του πολιτιστικού οργάνου του ΟΗΕ – που έγινε στο Μεξικό το 1982. Η Διάσκεψη, με ασυνήθιστα μεγάλη πλειοψηφία, το ενέκρινε σε σχετικό ψήφισμά της, το οποίο συνιστά την αποδοχή του. Το ελληνικό αίτημα περιέβαλε ευρύτατη διεθνής συμπαράσταση, με την ενεργοποίηση κινήσεων πολιτών σε πολλές Χώρες με πρώτη τη Μεγάλη Βρετανία.
- Η δημιουργία του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης. Για την ίδια αποτελούσε όνειρο ζωής και συνδέθηκε με τον αγώνα της για την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα. Το Μουσείο αυτό αποτελεί διεθνώς παράδειγμα. Είναι το δεύτερο τρόπαιο του σεβαστού Καθηγητή κ. Παντερμαλή.
- Η ευρωπαϊκή κοινή πολιτική για την προστασία του κινηματογράφου των χωρών της ΕΟΚ. Η επέκταση της τότε ΕΟΚ και ήδη ΕΕ, εκτός της οικονομικής συνεργασίας, σε

θέματα πολιτισμού αποφασίστηκε χάρη στην έμπνευση και την επιμονή της Μελίνας.

- Η πολιτιστική αποκέντρωση με επιτυχημένο πρότυπο τα Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα.
- Η δημιουργία των δραστήριων Μεγάλων Μουσικής Αθήνας και Θεσσαλονίκης
- Η ενίσχυση της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας ως σύγχρονη έκφραση των αρχαίων «χορηγιών» και
- Το κύκνειον άσμα της, το σχέδιο ένταξης του πολιτισμού στο πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων.

Το Ίδρυμα που φέρει το όνομά της συνέστησε αμέσως μετά το θάνατό της ο σύζυγος και παραστάτης της Ζυλ Ντασέν και είχε ως βασικό καταστατικό σκοπό τη δημιουργία του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης. Στους σκοπούς του Ιδρύματος είναι πλέον η προώθηση των οραμάτων της Μελίνας για τον πολιτισμό και ιδίως της έρευνας και προβολής της κλασσικής ελληνικής παιδείας, της γραμματείας, της Τέχνης και της Ιστορίας της, μέσου κυρίως προγράμματος υποτροφιών.

Το Νέο Μουσείο Ακρόπολης αποτελούσε για τη Μελίνα το πειστικό «εκ του πράγματος» επιχείρημα για την επιστροφή των «Μαρμάρων της Ακρόπολης». Η Μελίνα τα ονόμαζε έτσι για να τα αποκαθάρει από το άγος να φέρουν το όνομα του Έλγιν. Εκείνου, δηλαδή, που καταλήστευσε συστηματικά και καταστροφικά τα αρχαία Μνημεία της Ακρόπολης των Αθηνών, αλλά και πολλών άλλων ιερών τόπων της Ελληνικής αρχαιότητας, με κίνητρο την άμετρη απληστία του, όπως απέδειξε η «πώληση» -σαν να του ανήκαν – των γλυπτών του Παρθενώνα. Η ίδρυση και η λειτουργία του Μουσείου όπως και τα έργα συντήρησης των μνημείων της αθηναϊκής Ακρόπολης κατέδειξαν, πέρα από κάθε αμφιβολία, ότι η σύγχρονη Ελλάδα θέλει και μπορεί να

συντηρήσει και να προβάλει με τις πιο σύγχρονες μεθόδους τα μνημεία της.

Αξιότιμες Κυρίες και Κύριοι,

Αγαπητές και αγαπητοί φίλοι

Το θέμα της ομιλίας, που πραγματοποιώ με δέος και συγκίνηση μέσα στο υποβλητικό μακεδονικό τοπίο, κάτω από τη σκιά του Ολύμπου και με την αύρα του Αιγαίου, είναι να επισημανθούν ουσιώδη σημεία, που *θεμελιώνουν νομικά το αίτημα επιστροφής των γλυπτών του Παρθενώνα.*

Η ομιλία αυτή αντλεί επιχειρήματα από την αρχαιολογική επιστήμη, προκειμένου να κριθεί η *βασιμότητα* αυτής της διεκδίκησης. *Η αναγκαία και συνοπτική αναφορά σε αρχές και θεσμούς του νομικού συστήματος προστασίας των πολιτιστικών αγαθών γίνεται για να εξηγήσει «πως» και ιδίως «γιατί» το ελληνικό αίτημα διαθέτει, πέρα από την ουσιαστική επιστημονική – αρχαιολογική και ιστορική δικαιολόγησή του και την κανονιστική νομιμοποίησή του. Πρόκειται για δεσμευτικούς κανόνες δικαίου. Οι κανόνες αυτοί ίσχυαν την εποχή του Έλγιν στις νομοθεσίες όλων των πολιτισμένων κρατών και ισχύουν έκτοτε. Καμιά κρατική εξουσία δεν είχε και δεν έχει τη νομική δυνατότητα να «επιτρέψει» να καθαιρεθούν, να μεταφερθούν και τελικά να πωληθούν τα γλυπτά μέρη ενός ενιαίου αρχαίου μνημείου.*

Κατ' αρχήν όλα τα μνημεία, όπως οι αρχαίοι και οι σύγχρονοι ναοί, αποτελούν *πράγματα εκτός συναλλαγής (extra commercium)* διότι *προορίζονται να εξυπηρετούν αποκλειστικά δημόσιους σκοπούς.* Ο Έλγιν με συναυτουργό το Βρετανικό Μουσείο, αξιωματούχος ο ένας και θεσμός το δεύτερο της Μ. Βρετανίας, παραβίασαν μια παλαιότατη παράδοση, που ισχύει από τα αρχαϊκά θέσμια και έφτασε αλώβητη ως την εποχή μας, το σεβασμό των ναών από κάθε προσβολή και μόλυνση.

Αυτήν ακριβώς που προκάλεσε η αρπαγή και η ωμή εμπορευματοποίηση των γλυπτών του Παρθενώνα.

Πέραν αυτού τα γλυπτά μέρη του Παρθενώνα αποτελούν *συστατικά του ενιαίου (αρχιτεκτονικού και γλυπτικού) μνημείου*. Επομένως δεν μπορούσαν να αποχωριστούν από το κύριο πράγμα (το οικοδόμημα) χωρίς βλάβη του Ναού της Αθηνάς Νίκης ή χωρίς να αλλοιώσουν την ουσία ή τον προορισμό αυτού και των γλυπτών του. *Συνεπώς δεν επιτρεπόταν και δεν επιτρέπεται να είναι χωριστά αντικείμενο κυριότητας ή άλλου δικαιώματος κατοχής τους.*

Η αφαίρεση των γλυπτών μερών από το μνημείο του Παρθενώνα συνιστούσε *άδικη και μάλιστα αξιόποινη πράξη* (διακεκριμένη μορφή κλοπής) και κάθε συμφωνία για την πραγματοποίησή της είναι *άκυρη*, δεν έχει έννομες συνέπειες, δεν αποτελεί τη νόμιμη βάση που απαιτείται σε κάθε δικαίωμα. Επομένως το «φιρμάνι» του Σουλτάνου, που επικαλέστηκε αναπόδεικτα ο Έλγιν και αν είχε χορηγηθεί σ' αυτόν, δεν θα είχε οποιαδήποτε ισχύ. «Άδεια» για την τέλεση εγκλήματος αποτελεί από πλευράς δικαίου *absurdum*, δηλαδή αδιανόητη τερατωδία.

Ο Έλγιν δεν απέκτησε ποτέ, σύμφωνα με τους ισχύοντες και τότε και έκτοτε κανόνες δικαίου, νόμιμο τίτλο κυριότητας επί των γλυπτών και ως εκ τούτου *δεν είχε κανένα δικαίωμα να τα «πωλήσει»* στο Βρετανικό Μουσείο. Η από μέρους του τελευταίου «απόκτηση» τους ήταν *άκυρη και αξιόποινη πράξη αποδοχής προϊόντων του «ιστορικού» εγκλήματος που τέλεσε ο Έλγιν* εις βάρος του Παρθενώνα και των γλυπτών του. Η συνεχιζόμενη κατοχή των γλυπτών καθιστά το Βρετανικό Μουσείο *«νομέα κακής πίστωσης»* αφού τα απέκτησε εν γνώσει του *«παρά μη κυρίου»*. Τα νομικά επιχειρήματα της βρετανικής πλευράς είναι ανεπαρκή να μεταμφιέσουν μια καταφανή παρανομία σε ευπρεπή έστω απολογία. Το ζήτημα, όμως, της «δικαστικής διεκδίκησης», η οποία αποτελεί ύστατο καταφύγιο για την επίλυση διεθνών ιδίως διαφορών,

σχετίζεται με ορισμένα διαδικαστικά προβλήματα, που προκαλεί η έλλειψη μιας διεθνούς συμβάσεως που να δεσμεύει και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Εκτός, όμως, από την κανονιστική, η οφειλόμενη από το Βρετανικό Μουσείο απόδοση στην Ελλάδα, ως δικαιούχο, των εξόριστων γλυπτών, θα έχει μια άμεση, *πολιτισμικά επωφελή συνέπεια*, την επανένωση εκείνων που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο με αυτά που εκτίθενται στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Όπως έχει εξηγήσει ο Καθηγητής κ. Παντερμαλής η ψηφιακή «συνένωση» τεμαχισμένων γλυπτών κατέδειξε, ότι η διατήρηση της υφισταμένης «διχοτόμησης» των γλυπτών, είναι *ανορθολογική*. Είναι αδιανόητο το ένα κομμάτι μιας ενιαίας παράστασης να εκτίθεται χωριστά από το υπόλοιπο μέρος της ίδιας, όπως συμβαίνει σήμερα. Τα γλυπτά μόνο μετά την αμοιβαία συμπλήρωσή τους, θα επιτρέψουν στον επισκέπτη του Μουσείου, που διαθέτει άμεση οπτική επαφή με το μνημείο, να έχει τη συνολική εικόνα του Παρθενώνα, ενταγμένου στο φυσικό χώρο του.

Ο επισκέπτης ενός αρχαιολογικού χώρου θέλει, όσο είναι εφικτό, να σχηματίσει, αδρά έστω, εικόνα για τα μνημεία, όπως ήταν αρχικά στον ίδιο αυτό τόπο και κάτω από τον ίδιο ουρανό. Ο ευρύτερος φυσικός χώρος δίνει την *πραγματική δυνατότητα να αντιληφθούμε τη λογική της επιλογής της τοποθεσίας*, ώστε τα μνημεία να βρίσκονται σε αρμονική σχέση με το αξιοθαύμαστο τοπίο τους. Ας δούμε γύρω μας και ας θυμηθούμε επίσης τους Δελφούς και την Ολυμπία. Είναι το «ελληνικό μέτρο» της αρμονίας του φυσικού με το πολιτιστικό περιβάλλον.

Η «σημασία» του Παρθενώνα είναι οικουμενική. Εμπνέεται, αποτυπώνει και συμβολίζει τις ελληνικές αξίες της «χρυσής» εκείνης εποχής, που διατηρούν ακέραιη τη λάμψη και τη γοητεία τους, σ' όλο τον κόσμο: τον *ορθολογισμό*, δηλαδή την αξία της γνώσης και της αυτογνωσίας για την ολοκλήρωση του ανθρώπου, την αναζήτηση του

κάλλους, της αρμονίας και της «ευμετρίας» και το ηθικό και πολιτικό πρωτείο της ελευθερίας και της δημοκρατίας. Ο πλαστικός διάκοσμος του *αφηγείται* στις τέσσερις μετώπες του μνημείου μυθικές μάχες, των οποίων το *κεντρικό νόημα* ήταν η επικράτηση της έλλογης και δίκαιης τάξης επί των δυνάμεων του χάους. Χαρακτηρίζονται από την *αυστηρή ενότητά τους και τη δραματική έντασή τους*. Ιδιότητες που χάθηκαν εξ αιτίας της ασεβούς και κακότεχνης επέμβασης του Έλγιν. Τα γλυπτά μέρη διέθεταν, κατά τον προορισμό και το σκοπό της δημιουργίας τους, *μορφολογική και νοηματική ενότητα και αρμονία*. Η αποκατάστασή της δεν είναι απλώς ευκαταία, αλλά αναγκαία.

Στις μετώπες και τις ζωοφόρους των αρχαίων ναών, όπως και στις χριστιανικές εκκλησίες, οι παραστάσεις τους *αφηγούνται μύθους ή ιερές ιστορίες με νόημα, συνέχεια και πληρότητα*, ώστε η απόσπαση ορισμένων από τις επιτοίχιες αυτές εξιστορήσεις να τραυματίζει ανεπανόρθωτα τη σημασία τους και να υποβαθμίζει την αξία και όσων αφαιρέθηκαν και εκείνων που έχουν παραμείνει. *Η κατά το δυνατόν αποκατάσταση του συμβολισμού και της ενότητας του γλυπτού διακόσμου του Παρθενώνα, είναι αίτημα επιστημονικά, αισθητικά και ηθικοπολιτικά βάσιμο και διαθέτει πλήρη δικαιοική νομιμοποίηση*.

*

Επιλέγω. Και αναφέρομαι σε μια άτυχη παρανόηση. Ελάχιστοι συμπολίτες μας ιδιοποιούνται το ρόλο του «κήνσορος» και θεωρούν το αίτημα για την επιστροφή των γλυπτών σαν εκδήλωση της «εθνικής αρχαιοπληξίας» μας. Παραβλέπουν όμως τη θαυμαστή έννοια της «οικειότητας», που καθορίζει τη σχέση των διαφόρων γενεών Ελλήνων με τα μνημεία. Οικειότητα είναι το αίσθημα του γνώριμου, όπως είναι το σπίτι μας, η «οικία», απ' όπου προέρχεται η λέξη «οικειότητα». Σημαίνει την αμεσότητα, τη ζεστασιά και την εγγύτητα σε μια σχέση ή επαφή. Η οικειότητα, όμως, δεν σημαίνει εσωστρέφεια ή φόβο για τον Άλλο. Οι

αρχαίοι Έλληνες μας παρέδωσαν την έννοια της «ελληνικής οικίας», που δεν ήταν περικλειστη, αλλά πάντοτε ανοιχτή στα ταξίδια, στον κόσμο, στους ξένους, στους ικέτες, στους άλλους, στην κατανόηση, τη συνεργασία και την αλληλεγγύη των γενεών και των μελών κάθε γενιάς. Είναι το μακρινό πρότυπο μιας μελλοντικής «οικίας των ανθρώπων».

Ζούμε σ' έναν αρχαίο τόπο σπαρμένο με ερείπια μνημείων. Συμβιώνουμε με τα μνημεία αυτά, που καθιστούν την ιστορία ενεργό τμήμα κάθε εποχής. Είναι εντεταγμένα στο περιβάλλον μας. Μας είναι «οικεία», όπως κάθε πράγμα με το οποίο έχουμε εγγύτητα και επαφή, όπως με τα βουνά και με τη θάλασσα μας. Τα μνημεία μεταδίνουν άμεσα το νόημά τους, το μέτρο τους, την ευγένειά τους στους οικούντες ή επισκέπτες του τόπου. Διατηρούμε σχεδόν προσωπική σχέση μαζί τους. Είναι κομμάτι του εαυτού μας. Επιστημονικά ορίζεται ως «ουσιώδες στοιχείο της εθνικής ταυτότητας» μας. Είναι, λοιπόν, εύλογο να νοιώθουμε υπερήφανοι γιατί οι αρχαίοι Έλληνες δημιούργησαν μεγαλόπνευστα έργα, τους ναούς, τη δραματική Τέχνη και τα ποικίλα φιλοσοφικά και επιστημονικά συστήματα που κατέλιπαν. Τα έργα αυτά έθεσαν θεμελιώδη ερωτήματα, που προωθούν τους επιγενόμενους στην ατέρμονη έρευνα και την αμφισβήτηση, ώστε να υπερβούμε την άγνοια και τις προκαταλήψεις. Να προχωρήσουμε στο δικό μας κόσμο, που αλλάζει αδιάκοπα.

Ο Αριστοτέλης διέκρινε ανάμεσα στο *ηδύ*, το *συμφέρον* και το *καλόν*. Το «*ηδύ*» σημαίνει τη βιοτική αξία ενός πράγματος, το «*συμφέρον*» την πρακτική αξιολόγηση (και εκμετάλλευσή του) και το «*καλόν*» την αισθητική αξία και την υψηλή ηθική ποιότητα του. Τα μνημεία του πολιτισμού, ως προϊόντα της ικανότητας του ανθρώπινου λόγου, επιζούν της εποχής τους και προσφέρουν στην ανθρωπότητα το «*καλόν*». Τα «*μνημεία*» παραμένουν *οικεία*, αλλά και *ιερά*, είναι τα *res sancta* της συλλογικής μας ζωής. Η σχέση μας μαζί τους είναι

«λατρευτική», με την έννοια του σεβασμού για την αξία και το νόημά τους - κυρίως όμως της αγάπης μας που πηγάζει από την οικειότητα, αυτόν τον αέναο ποιητικό, δηλαδή δημιουργικό, διάλογο του παρελθόντος με το παρόν.

Σας ευχαριστώ

Δίον 7.8.2020

Χριστόφορος Αργυρόπουλος